

รูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธของผู้ต้องขัง

ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

MODEL AND PROCESS FOR THE BUDDHIST METHOD FOR ESTABLISHING LASTING
HEALTH FOR PEOPLE INCARCERATED IN DOI HANG TEMPORARY PRISON, CHIANG
RAI

เกรียงไกร ขาวลีแสน

krangkai chawleesan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

thanit_loonlawan@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย 2) เพื่อสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย 3) เพื่อวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และจากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย พื้นฐานที่จำเป็นและสำคัญซึ่งส่งผลต่อสุขภาพในระหว่างถูกคุมขัง (อาหารและโภชนาการ สุขอนามัย และสุขภาพิบาล ที่พักอาศัย การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษา) อย่างไรก็ตามในการประเมินภาวะสุขภาพของผู้ถูกคุมขัง อาจต้องประเมินให้ลึกกว่าประเด็นพื้นฐานเหล่านี้ ปัจจัยด้านสุขภาพจิตสังคม เป็นประเด็นซึ่งไม่ชัดเจนหรือมองไม่เห็นแต่อาจมีอิทธิพลต่อสุขภาพได้มากเช่น สุขภาพจิตสังคมเมื่อถูกจับกุมหรือจำคุก การขาดการสนับสนุนจากสังคม อิทธิพลภายในเรือนจำ ความรุนแรงและความรุนแรงทางเพศ การใช้ยาเสพติด ชีวิตประจำวันในเรือนจำ การประกันตัวและความ สำนอนทางเพศ

2) การสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย พบว่าการจัดทำหนังสือ หรือตำรา เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ แบ่งออกเป็น 2 โรค คือ โรคทางกาย ให้แพทย์ หรือพยาบาล ดูแลด้านสุขภาพอนามัย ส่วนโรคทางใจ ได้ให้พระสงฆ์ หรือ นักจิตวิทยา เป็นผู้บรรยาย หรือเทศน์ ให้กับผู้ต้องขัง

3) การวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุดความรู้ที่สร้างขึ้นมาสามารถนำไปใช้การจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในด้านสุขภาพอนามัย และ พระสงฆ์ นักจิตวิทยา ได้ให้คำแนะนำและให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ

คำสำคัญ: กระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืน; ผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง; ผู้ต้องขัง

Abstract

This material has objectives to 1) study the sustainable health care model and process according to Buddhist way of inmates in Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province, 2) create a knowledge set on sustainable health management according to the Buddhist way of Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province and 3) to analyze the knowledge set and the sustainable health management system according to the Buddhist way of Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province. This is the qualitative research and using document and interviewing as tools to collect data. The research result is as follows:

1) the sustainable health care model and process according to Buddhist way of inmates in Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province was found that: the essential and important basis that affects health during detention were food and nutrition, hygiene and sanitation, shelter, disease prevention health promotion and treatment. However, in assessing the health status of detainees may require a deeper assessment of these fundamental issues. The social mental health factor was not so obvious or even invisible issue, but might influence so much on health, like social mental health

when arrested or imprisoned, lack of social support, influence within the prison, violence and sexual violence, drug use, daily life in prison, bail and promiscuity.

2) Creation a knowledge set on sustainable health management according to the Buddhist way of Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province was found that: the preparation of books or textbooks on sustainable health care according to the Buddhist way was divided into 2 diseases, doctor or nurse taking care of physical health disease, monks or psychologists were lecturers or preachers for mental sickness.

3) Analyzing the knowledge set and the sustainable health management system according to the Buddhist way of Doi Hang Temporary Prison Chiang Rai province, the created knowledge set could be applied to sustainable health management according to the Buddhist way with health care experts, monks and psychologists giving advice and followed the rules.

Key Words : Sustainable Health Care Process, Inmates in Doi Hang Temporary Prison. Inmates.

บทนำ

ทัศนสถานและสถานบริการด้านสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็น กระทรวงสาธารณสุข หรือ หน่วยงานการดูแลด้านการส่งเสริมสุขภาพ เป็นองค์ประกอบเชิงบูรณาการในการให้บริการทางการแพทย์ที่สามารถให้บริการกับทุกๆเรือนจำ ในเบื้องต้นการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังควรจะได้รับการดูแลสุขภาพทั้งผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิง สามารถเข้าถึงการ รักษาพยาบาลได้อย่างเท่าเทียมตามความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละรายเจ้าหน้าที่ทางด้าน การแพทย์ที่อยู่ในเรือนจำ เมื่อจะต้องให้บริการสุขภาพในการรักษาเบื้องต้นควรคำนึงถึงลักษณะของอาการเจ็บป่วยเช่น เป็นโรคติดต่อเรื้อรัง โรคที่มีความผิดปกติเกี่ยวกับระบบสืบพันธุ์คือ มะเร็งปากมดลูก หรือโรคติดต่อต่างๆ ของผู้หญิง ต้องดูแลสุขภาพโดยแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 2563 :1) ควรจัดให้มีบริการทางการแพทย์โดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเยี่ยมเป็นประจำ สุขภาพจิตตามท้องถื่นกรมราชทัณฑ์

โลก (WHO) ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพจิต ของผู้ต้องขังในเรือนจำ กล่าวว่า การทำให้ผู้ต้องขังทุกคนในเรือนจำ มีสุขภาพจิตดีเป็นสิ่งที่ยาก ดังนั้น เรือนจำ ควรให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำผู้ต้องขังแต่ละรายที่มีสุขภาพจิตต่างกัน เพื่อลดสาเหตุที่เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิต ส่วนผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และบุตรติดผู้ต้องขังจะได้รับการดูแลทั้งก่อนคลอดและ หลังคลอดมีมาตรฐาน เช่นเดียวกับการปฏิบัติภายนอกเรือนจำแต่หากว่าทารกที่เกิดในเรือนจำ ก็ไม่ควรระบุสถานที่อยู่ของเรือนจำไว้ในสูติบัตรส่วนเด็กที่อาศัยอยู่กับบิดาในเรือนจำ ในช่วงเวลาผู้ใหญ่ที่อยู่ในเรือนจำเด็กควรจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่ได้รับการดูแลด้านสุขอนามัยและการพัฒนาการของ ร่างกาย และควรอยู่ในความดูแลโดยนักจิตวิทยาเรือนจำและเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาของเด็กสภาพแวดล้อมที่จัดเตรียมไว้สำหรับการเลี้ยงดูเด็กควรใกล้เคียงกับสภาพนอกเรือนจำให้มากที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้

องค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตระหว่างถูกคุมขังส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ประเมินสุขภาพอธิบายเกี่ยวกับพื้นฐานที่จำเป็นและสำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระหว่างถูกคุมขัง (อาหารและโภชนาการ สุขอนามัยและสุขภาพิบาล ที่พักอาศัย การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษา) อย่างไรก็ตามในการประเมินภาวะสุขภาพของผู้ถูกคุมขัง อาจต้องประเมินให้ลึกกว่าประเด็นพื้นฐานเหล่านี้ ปัจจัยด้านสุขภาพจิตสังคม (พระกัณฺณจ ฺนดตมโม, 2543 : 14) เป็นประเด็นซึ่งไม่ชัดเจนหรือมองไม่เห็นแต่อาจมีอิทธิพลต่อสุขภาพได้มาก เช่น สุขภาพจิตสังคมเมื่อถูกจับกุมหรือจำคุก การขาดการสนับสนุนจากสังคม อิทธิพลภายในเรือนจำความรุนแรงและความรุนแรงทางเพศ การใช้ยาเสพติดชีวิตประจำวันในเรือนจำการประกันตัวและความสับสนทางเพศ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำกล่าวที่บ่งถึงภาวะการมีสุขภาพกายดีมีอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “อัปพาพาโธ” มีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียาอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” “บุคคลในโลกนี้ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย” “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรมี 5 ประการ คือ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” ภาวะความมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีควบคู่กันไปเป็น ความหมายที่สมบูรณ์สูงสุดในพระพุทธ ศาสนาแม้ว่าจะมีโรคทางกายเกิดขึ้น ก็สามารถพัฒนาด้านจิตใจได้เพราะมุ่งให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ เป็นพิเศษ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง” คำว่า “สุขภาพ” องค์การอนามัยโลก ปี 2491 ให้ความหมายว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้าน ร่างกาย สังคม และจิตใจประกอบกัน

โดยไม่หมายเฉพาะแต่เพียงการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือพิการ เท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดีไม่มีโรคภัยเบียดเบียนว่า เป็นช่วง เวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเฝียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้น (วิ.ม. (ไทย) 4/13-17/20-25.) การเฝียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุทุพพลภาพป่วยหนัก ระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเฝียวยารักษาทางด้านจิตใจ ทรงมีพระดำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้” ทศนะเรื่องความเจ็บป่วยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ประการหนึ่งว่า “ร่างกายเป็น รังแห่งโรค” การ ที่ร่างกายเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งโรคย่อมจะเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มากก็น้อยเป็นธรรมดาอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า “อโรคย” ไม่มีโรค ดังพุทธภาษิตว่า “อาโรคยา ปรมา ลาภา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ คำว่าอโรคยอีกนัยหนึ่งหมายถึง ภาวการณ์ปราศจากโรคทางจิตเพียงอย่างเดียวดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ที่ปราศจากโรคทางกาย เป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้แต่คนที่ไม่มีโรค ทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นองค์รวมในความหมายต่างๆ ทุกหลักธรรม ซึ่งอาจย้อนไปพิจารณาตั้งแต่จุดเริ่มต้นก็มีลักษณะเป็นแบบองค์รวมไม่เอียงไปทางมุ่งแสวงหาและเสพแต่ความสุข ทางกาย บำรุงบำเรอจนเกินพอดีที่เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” หรือการมุ่งแต่ความหลุดพ้นอิสระจนกระทั่ง มุ่งทำลายและจำกัดความต้องการความจำเป็นทางกายโดยอาจมองเอียงสุดถึงว่าความสมบูรณ์ทางกายเป็น อุปสรรคต่อชีวิตทางจิตใจที่เรียกว่า “อตตกิลมณานุโยค” เจ้าชายสิทธัตถะทรงสละความสุขสุดโต่งทางกาย โดยดำริว่าเป็นทางที่ปกปิดไม่ให้มีโอกาสในการแสวงหาความสุขทางจิตใจและได้มุ่งดำเนินชีวิตอีกแบบใน การละเลยต่อสุขภาวะทางกายถึงหกปีก่อนที่จะเข้าใจว่าวิธีการที่ไม่สมดุลดังกล่าวก็ไม่ใช่ทาง จึงหันมาดูแล สุขภาวะทางกายเล็กน้อยตามตน แนวคำสอนสายกลางที่มีดุลยภาพด้วยการเข้าใจความพอดีจึงเรียกว่าทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทาหรือข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง ไม่เอียงทางใดทางหนึ่งซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความ เป็นจริง ตามกฎแห่งเหตุผลและความเป็นไปตามองค์ประกอบและตัวแปร ที่พอดีที่เรียกว่า มัชฌิมาธรรมเทศนา

จะเห็นได้ว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธ เป็นกระบวนการที่เน้นแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานทางความคิดของผู้ต้องขัง โดยเริ่มจาก “สติ” ไปสู่ “ปัญญา” เพื่อให้ผู้ต้องขังได้เริ่มรู้จักตัวเองและได้เห็นคุณค่าในตัวเอง จึงเกิดกระบวนการ “คิดใหม่ ทำใหม่” ใน “ชุดความรู้

ความคิดใหม่” เมื่อความคิดเปลี่ยนจิตใจ และพฤติกรรมก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น พร้อมสำหรับการเริ่มต้น “ชีวิตใหม่” ที่ส่งผลต่อพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังหลังจากที่เข้าร่วมโครงการปัญญาบำบัดทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) พัฒนาการด้านศีล 2) พัฒนาการด้านกาย 3) พัฒนาการด้านสังคม 4) พัฒนาการด้านจิตใจ และ 5) พัฒนาการด้านปัญญา ส่งผลให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่จะไม่กระทำความผิดอีก ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความยั่งยืนในการป้องกันการกลับมาทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง ภายหลังจากการสิ้นสุดโครงการปัญญาบำบัดฯ

ด้วยสาเหตุนี้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษางานวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮางจังหวัดเชียงราย เพื่อจะศึกษาถึงหลักการและแนวทางการประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมในการดำเนินชีวิตของตลอดจนประสบการณ์การ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อสนับสนุนให้ เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้องดีงามในการสร้างเสริมสุขภาพและการดำรงชีวิตตามวิถีพุทธ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัว สังคมหรือชุมชน และเพื่อเป็นการส่งเสริม ให้ผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและมีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ประกอบไปด้วย ปัญญาแห่งพุทธธรรม สามารถแก้ไขปัญหาและดูแลตนเองให้ถึงพร้อมในทุกด้าน มีความมั่นใจในการ ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อสร้างความสุขและประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล ในครอบครัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขและเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับอนุชน ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขัง ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย โดยได้ทบทวนวรรณกรรมดังนี้คือ

1) พชรี ดำรงสุนทรชัย ได้อธิบายในเรื่อง การส่งเสริมสุขภาวะ ไว้ดังนี้ เป็นการส่งเสริมภาวะที่เป็นสุขหรือ มีความสุขทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา ทั้งหมดมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันความหมายของการส่งเสริมสุขภาวะว่า (พชรี ดำรงสุนทรชัย, 2551: 13) สุขภาวะทางร่างกาย หมายถึง การมีความสุข กับการใช้ชีวิตให้มีคุณค่า สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การรู้สึกว่าคุณค่าต่อสังคม สุขภาวะทางจิตใจ หมายถึง การมีความสุขสงบเย็นใจ สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง การมีความเข้าใจในชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลง สุขภาวะทางอารมณ์ หมายถึง การมีสติควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ การมีความสุข อารมณ์ดี และชีวิตผ่อนคลาย

2) คณะกรรมการสนับสนุนและประสานงานโครงการสุขภาพดีวิถีพุทธ ได้อธิบายในเรื่อง แนวทางการดำเนินงานหมู่บ้านวิถีพุทธ ไว้ดังนี้ ความสำคัญของการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพ ตามแนวทางการดำเนินงานหมู่บ้านสุขภาพดีวิถีพุทธว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามีอานุภาพและ คุณประโยชน์มากต่อผู้ประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากพระพุทธองค์ได้ทรงสอนทั้งด้านองค์ความรู้ หลักพุทธธรรมเรียกว่า ทรงสอนพระปริยัติธรรม ด้านปฏิบัติเรียกว่า ปฏิบัติธรรม และด้านผลของการ เรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง เรียกว่าปฏิเวธธรรมและถือเป็นหลักการสำคัญของคุณประโยชน์ ของพุทธธรรมว่าผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมย่อมไม่ตกไปหรือไม่เป็นไปในทางชั่ว มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ในชีวิต สำหรับอานุภาพของพุทธธรรมต่อการแพทย์และการสาธารณสุขโดยตรงนั้น เกิดจากพระ อัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ซึ่งได้ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยชอบนานาประการได้แก่ 1.ด้านการรักษาพยาบาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติการใช้ยา อาหาร สมุนไพร หลายชนิดสำหรับรักษาโรคในภิกษุป่วยใช้ ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นภิกษุพยาบาลทำการพยาบาลภิกษุไข้ ซึ่งในระยะหลังทรงอนุญาตให้ภิกษุพยาบาลทำการรักษาพยาบาลบุคคลอื่นๆ 5 จำพวกได้ เช่น บิดา มารดา ญาติ ฯลฯ ทรงผ่าตัด เนื่องจากด้วยก้อนเกลือด้วยพระองค์เองรวมทั้งได้ทรงบัญญัติคุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ดีและไม่สมควร ซึ่งอาจถือได้ว่าทรงบัญญัติจริยธรรมของแพทย์ หรือพยาบาลเป็นครั้งแรก 2. ด้านการป้องกัน ควบคุมโรค มีหลายประการ เช่น ทรงอนุญาตให้ภิกษุพยาบาลทำการรักษาผู้ป่วยด้วยโรคระบาด การวางหลักเกณฑ์ด้าน

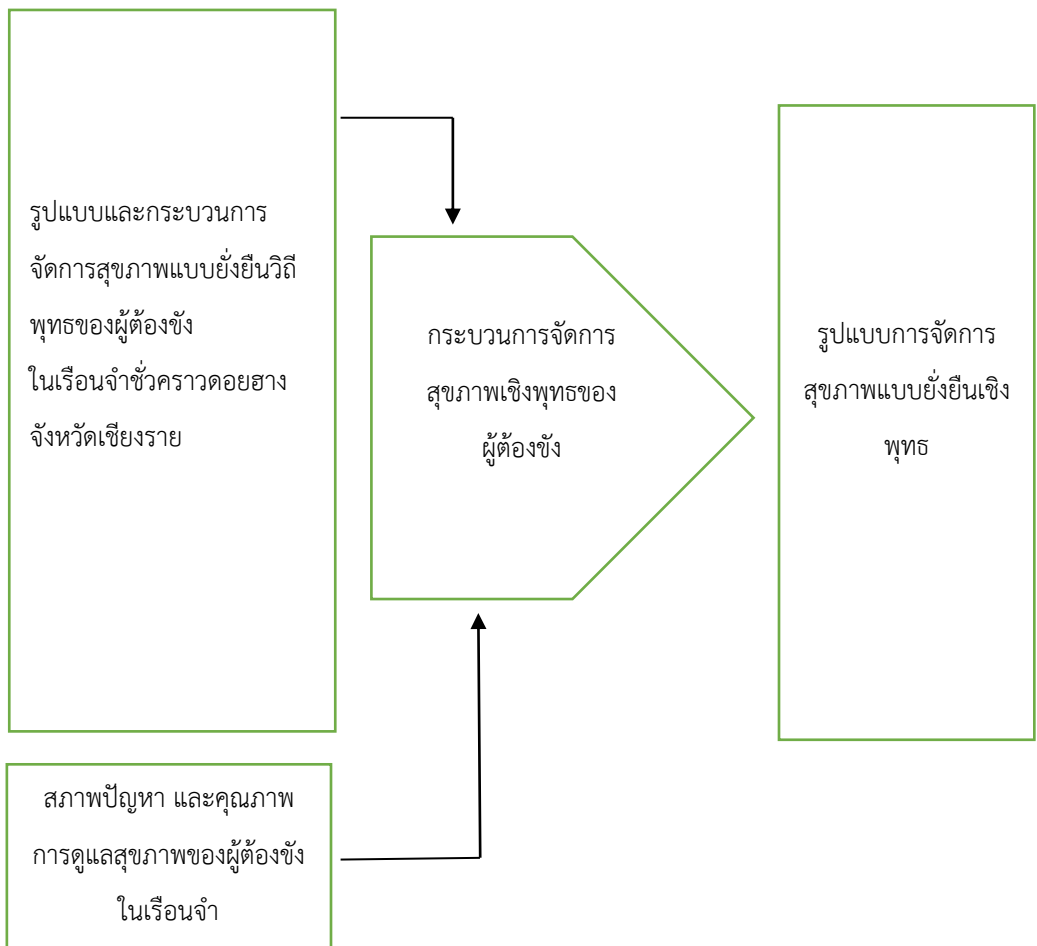
การสุขภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรักษาความสะอาดสิ่งของและเครื่องใช้ เป็นต้น 3. ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ทรงบัญญัติพระธรรมที่เกื้อกูลการส่งเสริมสุขภาพไว้หลายประการ เช่น ทรงอนุญาตอาหารที่ควรกินและไม่ควรกิน เช่น เนื้อช้าง เป็นต้น ทรงสอนให้กินอาหารพอประมาณ เพื่อให้พอเพียงในการบำรุงรักษาให้ร่างกายอยู่ได้เป็นปกติ ไม่ใช้กินอาหารอย่างมัวเมาตามกิเลสตัณหา เช่น คำสอนในข้อธรรม “โภชนมัตตตฤตา” ให้รู้จักพอประมาณในการบริโภคอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงสอนให้เคลื่อนไหวร่างกาย ซึ่งอนุโลมได้กับการออกกำลังกาย เช่น การเดินจงกรม ปฏิบัติกิจวัตร 10 ประการของสงฆ์ การประพฤติปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา (ภาวนา) ซึ่งเป็นการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยและฝึกจิตใจให้สงบแผ้วเพื่อส่งเสริมทั้งสุขภาพทางกาย และจิตใจ เป็นต้น 4. การฟื้นฟูสมรรถภาพหรือการฟื้นฟูสุขภาพ ได้ทรงอนุญาตการนวดการอบ การรมควัน สำหรับการฟื้นฟูสุขภาพด้วย 5. ส่วนอานาภาพของการประพฤติปฏิบัติพุทธธรรมแต่ละข้อธรรมหรือหมวดธรรม มีมากมาย ขึ้นอยู่กับข้อธรรมใดหรือหมวดธรรมใด เช่น หมวดธรรมไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อีกหมวดธรรมหนึ่งได้แก่ โพชฌงค์ 7 คือธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้หรือองค์ของผู้ตรัสรู้และถือเป็นธรรมโอสถประการหนึ่ง คือในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโพชฌงค์ 7 นี้โปรดให้กับพระอัครสาวก 2 รูป คือ พระมหากัสสปะและพระโมคคัลลานะ ที่ป่วยเป็นไข้หนักในเวลาแตกต่างกัน ปรากฏว่าพระอัครสาวกทั้ง 2 องค์ หายจากการเจ็บป่วยนั้นต่อมาพระพุทธเจ้าทรงประจักษ์ด้วยไข้หนัก พระพุทธองค์ตรัสให้พระจุนทะ สวดโพชฌงค์ 7 ถวายทำให้ พระพุทธองค์ทรงหายประชวรเช่นเดียวกัน อานาภาพหรือคุณประโยชน์ของพุทธธรรมต่างๆ ในสมัยปัจจุบันได้มีวงการแพทย์และวิทยาศาสตร์การแพทย์ทำการศึกษาวิจัยตามหลักวิทยาศาสตร์ แล้วปรากฏว่ามีประสิทธิผลในการป้องกันและรักษาโรคได้หลายประการ เช่น การปฏิบัติสมาธิ เป็น เวลา 4 สัปดาห์วันละ 2 ครั้ง มีผลให้ผู้ป่วยความดันโลหิตสูงความดันโลหิตลดลง

3) ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ ได้อธิบายในเรื่อง การประยุกต์หลักศาสนา อธิบายว่าการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในครั้งนี้ ได้นำตัวอย่างผลงานวิจัยของประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ในเรื่อง การดูแลสุขภาพองค์ รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มาสรุปเป็นแนวทางในการศึกษา (ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, 2555 : 25-30) เพื่อให้เห็นรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา โดยสรุปได้ว่า หลักของศีลช่วยให้บุคคลสำรวมระวังในเรื่อง

ของความประพฤติ ทางร่างกาย วาจา ให้มีความเป็นปกติ ส่วนหลักของสมาธิช่วยให้บุคคลสำรวจ
พัฒนาจิตใจ เพื่อเตรียมพร้อมสู่การพัฒนาปัญญาต่อไป หลักของปัญญาช่วยให้บุคคลเห็นทุกสิ่งตาม
ความเป็นจริง เกิดปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้นแล้วเมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา
จึงนับได้ว่าบุคคล ได้สำรวจระวัง รักษาร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่าเป็นการดูแล
ตนเองแบบองค์รวม หากจะกล่าวไตรสิกขาก็คือ การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ดั่งามถูกต้อง และ
เมื่อบุคคลต้องการ ประยุกต์นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการ
ดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดั่งามได้นั้น หลักไตรสิกขานี้สามารถ
นำไปใช้พัฒนาในด้าน ทั้ง 4 หรือที่เรียกว่า ภาวนา 4 ซึ่งกล่าวได้ว่า หลักไตรสิกขาและภาวนา 4 เป็น
การดูแลด้านร่างกาย และจิตใจให้สัมพันธ์เชื่อมโยงสมดุลอย่างปกติ หรือเป็นองค์รวมของบุคคลนั่นเอง
ซึ่งองค์รวมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จะขาดด้านใด
ด้านหนึ่งไปไม่ได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย
ตามแนวคิด/ทฤษฎี โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธของผู้ต้องขัง
ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษารวบรวมเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเทคนิคกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ การสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

2) เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัย โดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสรุปประเด็นการนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

3) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อระดมแนวคิด มุมมองที่มีผลต่อการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำไปสู่การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

- 3.1 ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 ลงพื้นที่สำรวจข้อมูล
- 3.3 ประชุมสนทนากลุ่มย่อย
- 3.4 วิเคราะห์ข้อมูลทั้งจากเอกสาร และ จากการประชุมกลุ่มย่อย
- 3.5 สรุปผลการวิจัย
- 3.6 นำเสนอผลการวิจัย

4) เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อมูลสรุปในเชิงสถิติจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และศึกษาเชิงความสัมพันธ์ถึงมุมมองของ รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัด

เชียงรายซึ่งเก็บรวบรวมจากแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา
ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

5) สรุปผลการวิจัยที่ได้คือ

1) มีรูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขัง
ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

2) มีการสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำ
ชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

3) นำชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ
ไปใช้ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

6) นำเสนอผลงานวิจัย ทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

ผลการวิจัย

1) รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขัง
ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย พื้นฐานที่จำเป็นและสำคัญซึ่งส่งผลต่อสุขภาพในระหว่าง
ถูกคุมขัง อาหารและโภชนาการ สุขอนามัย และสุขภาพจิต ที่พักอาศัย การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ
และการรักษา อย่างไรก็ตามในการประเมินภาวะสุขภาพของผู้ถูกคุมขัง อาจต้องประเมินให้ลึกกว่าประเด็น
พื้นฐานเหล่านี้ ปัจจัยด้านสุขภาพจิตสังคม เป็นประเด็นซึ่งไม่ชัดเจนหรือมองไม่เห็นแต่อาจมีอิทธิพลต่อ
สุขภาพได้มากเช่น สุขภาพจิตสังคมเมื่อถูกจับกุมหรือจำคุก การขาดการสนับสนุนจากสังคม อิทธิพล
ภายในเรือนจำความรุนแรงและความรุนแรงทางเพศ การใช้ยาเสพติด ชีวิตประจำวันในเรือนจำ การ
ประกันตัวและความสำส่อนทางเพศ ฯ กระบวนการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอย
ฮาง เริ่มตั้งแต่การรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ มีการสัมภาษณ์สอบถามข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับสุขภาพและ
โรคประจำตัว โดยแยกผู้ต้องขังที่มีโรคประจำตัวกับผู้ต้องขังที่มีสุขภาพแข็งแรง เพื่อป้องกันการติดต่อ
ของโรค กระบวนการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง เป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน การ
พัฒนาระบบการบริหารงานเรือนจำให้ได้มาตรฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน

2) การสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง
จังหวัดเชียงราย พบว่าการจัดทำหนังสือ หรือตำรา เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถี

พุทธ แบ่งออกเป็น 2 โรค คือ โรคทางกาย ให้แพทย์ หรือพยาบาล ดูแลด้านสุขภาพอนามัย ควบคุม และกับกัดูแล ส่วนโรคทางใจ ได้ให้พระสงฆ์ มาช่วยดูแลในการใช้หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา มาใช้ และ นักจิตวิทยา เป็นผู้บรรยาย ให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งทั้งสองโรคต้องมีการบริหารจัดการที่ถูกต้อง และถูกวิธี มีการกำหนดความสำคัญและความรุนแรงของแต่ละโรค โดยการจัดทำเป็นชุดความรู้เพื่อให้เจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขังสามารถนำชุดความรู้ที่จัดทำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตรงตามหลักการของ สาธารณสุข และยังสร้างความมั่นใจในด้านสุขภาพให้แก่สังคมภายนอก รวมถึงญาติ พี่น้องของ ผู้ต้องขัง เป็นการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง ให้สามารถใช้ชีวิตเหมือน บุคคลทั่วไปที่อยู่สังคมภายนอก ไม่ให้เครียดเมื่ออยู่ในเรือนจำ ให้ใช้ชีวิตได้ตามปกติเพียงแค้อยู่ใน ระเบียบ กฎข้อบังคับที่กรมราชทัณฑ์กำหนด

3) การวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของ เรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุดความรู้ที่สร้างขึ้นมานำไปใช้การจัดการ สุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในด้านสุขภาพอนามัย และพระสงฆ์ นักจิตวิทยา ได้ให้คำแนะนำและให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตาม แนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จึงเป็นประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้ต้องขัง รวมถึงงาน ด้านสาธารณสุขภายนอกที่เข้ามาดูแล เป็นการพัฒนางานอาชีวอนามัยเชิงรุกในพื้นที่รับผิดชอบ โดยมีหน่วยบริการสาธารณสุขในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อ สนับสนุนและส่งเสริมการจัดการสุขภาพเชิงรุกในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง และผู้ต้องขัง ให้มีความ ยั่งยืนที่สามารถอยู่ในภายใต้การควบคุมการดูแลของคณะผู้มีความรู้ความชำนาญในสหวิชาด้านต่างๆ มีความมั่นใจต่อเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง โดยไม่ต้องมีความกังวลใดๆ ที่จะเกิดขึ้น มีการตรวจสุขภาพ เป็นประจำ ถึงแม้จะอยู่ในสถานที่คุมขังแห่งนี้ก็ตาม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนวิถีพุทธของผู้ต้องขัง ในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงรายโดยมีงานวิจัยที่สอดคล้องดังนี้คือ

สุธี คำคง ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนจังหวัดตรัง มีพฤติกรรมออกกำลังกายที่เหมาะสม กับสภาพร่างกายและอายุ ได้ออกกำลังกายไม่น้อยกว่า 3 วันต่อสัปดาห์ โดยออกกำลังกายเพื่อส่งเสริม

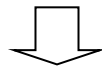
สุขภาพและเพื่อความ เพลิดเพลิน (2) เพศกับพฤติกรรมการออกกำลังกายมีความสัมพันธ์กัน คือ เพศชายมีพฤติกรรมการ ออกกำลังกายที่เหมาะสมมากกว่าเพศหญิง เรื่องพฤติกรรมด้านสุขภาพของคน จังหวัดตรัง

สุรรัตน์ รุ่งเรือง ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมสุขภาพของนักศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง , ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการ ปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ คณะ ชั้นปี ความรู้ เจตคติ ค่านิยม และการรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ , ปัจจัยเอื้อที่มีความสัมพันธ์ กับการปฏิบัติพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระดับ การศึกษาของบิดา-มารดา รายได้รวมของครอบครัว การมีและการเข้าถึงแหล่ง บริการสุขภาพ การ รับรู้นโยบายการส่งเสริมสุขภาพ , และปัจจัยเสริมที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติ พฤติกรรมการ ส่งเสริมสุขภาพของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่การได้รับข้อมูลข่าวสาร ทางด้าน สุขภาพจากสื่อต่างๆ และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุคคลต่าง เรื่อง ศึกษา พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ อุทัย เพ็ชรนอก ผลการวิจัยพบว่า แขนงสุขภาพประจำครอบครัว (กสค.) ที่มีเพศ ระดับการศึกษา ระยะเวลาเป็นแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว(กสค.)แตกต่างกันมีส่วนร่วมใน การดูแลสุขภาพประชาชน แตกต่างกัน และแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว (กสค.) ที่มี อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพประชาชนไม่แตกต่างกัน เรื่อง การมีส่วนร่วมของแกนนำสุขภาพประจำครอบครัวใน การดูแลสุขภาพประชาชนจังหวัดสระแก้ว

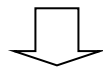
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมีดังนี้คือ

รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำ
ชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

มีชุดคู่มือการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังตามแนววิถีพุทธ

ได้ต้นแบบผู้ต้องขังในการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน
ตามแนววิถีพุทธ

ผู้ต้องขังสามารถดูแลสุขภาพกาย ใจ ของตนเองเมื่ออยู่ในเรือนจำ

สรุป

กระบวนการวิจัย เรื่อง รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ
ของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย สรุปได้ดังนี้ คือการศึกษารวบรวมเอกสาร
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ รูปแบบการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน รวมถึงกระบวนการดูแล
สุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ และการสร้างชุดความรู้เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็น
ถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัยที่มีประโยชน์และความสำคัญต่อผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราว
ดอยฮาง มีการวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนซึ่งมีลักษณะที่ชัดเจน
สามารถนำไปใช้ได้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ก. รูปแบบและกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของผู้ต้องขังในเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบที่ชัดเจนถูกต้อง

ข. การสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย ควรมีความหลากหลายและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ

ค. การวิเคราะห์ชุดความรู้และระบบการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย ควรมีผู้เชี่ยวชาญในด้านสุขภาพอนามัย และพระสงฆ์ รวมถึงนักจิตวิทยามาให้คำแนะนำการปฏิบัติการจัดการสุขภาพอย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบองค์ความรู้เกี่ยวกับ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องนี้ได้ค้นพบเนื้อหาที่เกี่ยวกับทฤษฎีการดูแลสุขภาพ ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน ทฤษฎีเกี่ยวกับเทคนิคกระบวนการดูแลสุขภาพแบบยั่งยืน รวมถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ และการสร้างชุดความรู้ในการจัดการสุขภาพแบบยั่งยืนตามแนววิถีพุทธของเรือนจำชั่วคราวดอยฮาง จังหวัดเชียงราย

References

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, (2563), คู่มือการจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังตามลักษณะแห่งคดีและพฤติการณ์การกระทำผิด, เรียกใช้เมื่อ 27 เมษายน 2563 จาก

http://br.correct.go.th/br_wp/?p=26

พระกัญจน์ กนตมโม การแก้ไขปัญหามารยาทและความรุนแรงทางเพศ, กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, 2543, หน้า 14.